

Krzysztof Radwaniak

Z zagadnień charakterystyki i zwalczania chuligaństwa oraz przestępczości stadionowej z uwzględnieniem wykorzystania metody białego wywiadu

Wprowadzenie

Celem artykułu jest przedstawienie subkultury pseudokibiców z uwzględnieniem ich indywidualnej i grupowej aktywności, a także wybranych zasad taktycznych oraz metod rozpoznawania i wykrywania tzw. stadionowych przestępstw i wykroczeń. Zwrócono również uwagę na znaczenie informacji w zwalczaniu zjawiska oraz szczególną rolę wykorzystania wywiadu jawno-źródłowego (białego wywiadu) w całokształcie działań służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny.

1. Analiza zjawiska chuligaństwa i przestępczości stadionowej w ujęciu kryminologicznym

1.1. Etiologia i definicja chuligaństwa stadionowego

Za początek chuligaństwa stadionowego przyjmuje się lata 60. XX wieku. W tym okresie zaczęto identyfikować to zjawisko jako zbiorowe zachowania godzące w ład i porządek publiczny, mające miejsce na stadionie sportowym lub w jego obrębie. Do roku 1960 w Wielkiej Brytanii chuligaństwo na stadionach nie było traktowane jako poważny problem społeczny¹. Trudno dokładnie określić, kiedy zachowania kibiców

¹ J. Williams, *Who You Calling a Hooligan?*, [w:] M. Perryman, *Hooligan Wars Causes and Effects of Football Violence*, Edinburg-London 2002, s. 38.

zaczęły nosić cechy zaplanowanego oraz celowego generowania konfliktów i przemocy dla uzyskania samej satysfakcji z udziału w nich², ale praktycznie od tego momentu chuligaństwo stadionowe postrzegane jest jako problem społeczny.

Termin „chuligaństwo stadionowe” jest najczęściej spotykany w mediach, które zazwyczaj określają w ten sposób ekscesy wywołane przez kibiców piłki nożnej. Określenie wydaje się trafne, gdyż zachowania antyspołeczne charakteryzujące grupy pseudokibiców piłkarskich w dużej mierze mają cechy chuligaństwa w klasycznym ujęciu, które zostają przeniesione w obszar stadionów i terenów do nich przyległych, a także w miejsca neutralne. W kwestii nazewnictwa rodzą się również wątpliwości odnośnie do terytorium występowania chuligaństwa stadionowego. Określenia „piłkarskie” czy „stadionowe” wskazują na wydarzenia związane z rozgrywaniem zawodów piłki nożnej na stadionach, lecz – jak możemy obecnie zauważyć – ekscesy chuligańskie coraz częściej przenoszą się poza stadion, nawet w miejsca stosunkowo odległe. Trudno jest określić moment, w którym nastąpiło odejście niektórych uczestników od etosu kibica w kierunku poszukiwania swoiście rozumianego napięcia, podniecenia³. S. Frostick i P. Marsh przytaczają za Dunningiem, że określeniu „chuligaństwo futbolowe” brak jest precyzji, a termin ten jest używany dla różnych form zachowania mniej lub bardziej związanych z piłką nożną⁴. W badaniach zachowań kibiców sportowych w kontekście naruszenia przepisów prawnych, termin „chuligaństwo stadionowe” obejmuje wiele zachowań, które zostały spenalizowane w aktach prawnych jako przestępstwa lub wykroczenia, wskazując przy tym na wysoką szkodliwość społeczną czynów o charakterze chuligańskim.

1.2. Charakterystyka kryminologiczna grup pseudokibiców

Celem określenia strategii walki z chuligaństwem stadionowym niezbędne wydaje się zrozumienie fenomenu tego zjawiska w kontekście wartości danej grupy, jak również wpływu, jaki wywiera ona na jej członków w procesie swoiście pojętej socjalizacji. Podobnie jak inne młodzieżowe ruchy alternatywne, subkultura „szalikowców” została zaimportowana na polskie stadiony z Zachodu. Szczególną inspirację dla rodzimych chuliganów stanowili niemalże legendarni w tamtych czasach kibice angielscy, a to głównie za sprawą prezentowanych w Polsce transmisji telewizyjnych ukazujących „wyspiarskie” podejście tamtejszych kibiców do piłki nożnej. Początki szalikowców na polskich stadionach to lata 70. XX wieku. W środowisku kibiców do dziś trwają spory, kto zapoczątkował ten ruch. Z uwagi na brak szczegółowych badań w tym zakresie trudno o przedstawienie rzetelnych danych. Od tamtych czasów upłynęło już około 40 lat, a poszczególne grupy kibiców podtrzymują często legendy, które w założeniu mają budować tożsamość własnego klubu i jego prestiż. Niemniej jednak ruch stopniowo się rozwijał, a pod koniec lat 80. właściwie w każdym województwie w Polsce byli widoczni szalikowcy. W tym także czasie swoją pozycję w subkulturze pseudokibiców ugruntował ruch „hools”, grupujący osobników, którzy śladem angielskich pierwowzorów nazywali siebie „chuli-

² Por. P. Chlebowicz, *Chuligaństwo stadionowe. Studium kryminologiczne*, Warszawa 2009, s. 13–17.

³ M. Andrzejewicz-Świątek, T. Mosio, *Bezpieczeństwo imprez sportowych, w tym meczów piłki nożnej o charakterze międzynarodowym, w prawie europejskim*, [w:] *Przestępczość stadionowa, etiologia, fenomenologia, przeciwdziałanie zjawisku*, red. W. Pływaczewski, J. Kudrelek, Szczytno 2010.

⁴ S. Frostick, P. March, *Football Hooliganism*, London–New York 2005, s. 27–28.

ganami". Silny wpływ na budowę tożsamości pseudokibiców miały w szczególności dwie grupy subkulturowe, tj. ruch tzw. „skinów” („tysoli”), zwanych z angielska „skin-heads” oraz tzw. „gitowców” czyli „git ludzi”⁵.

Skinheadzi, którzy najsilniej manifestują swoją obecność w Polsce, wywodzą się najczęściej ze środowisk skrajnie prawicowych. Niewykluczone, że to właśnie z ich inspiracji na stadionach sportowych umieszczane są w sposób jawny, czy też zakamuflowany prawicowe symbole narodowo-socjalistyczne⁶. Znajomość symboliki i innych atrybutów skinów jest ważna przy identyfikacji i rozpoznania tej i podobnych grup subkulturowych oraz profilowania kryminalnego sprawców przestępstw, popełnianych w szczególności z nienawiści rasowej i zbliżonych pobudek.

Kolejną cechą, dodającą swoistego klimatu naszemu rodzimemu ruchowi „kibolskiemu”, jest manifestowanie przez niego zaangażowania w sprawy polityczne. Stadion sportowy w czasach (szczególnie późnej) PRL niejednokrotnie stawał się miejscem manifestacji dążenia społeczeństwa polskiego do wolności i wyrażania niezadowolonych z ówczesnego ustroju. Wielu kibiców tamtych czasów było członkami takich organizacji jak: Konfederacja Polski Niepodległej, Wolność i Pokój, Federacja Młodzieży Walczącej czy też Niezależny Związek Studentów. Wrogość wobec władzy i jej zbrojnego ramienia – Milicji Obywatelskiej, przeradzała się często w otwarte walki ze stróżami prawa. Szczególnie w latach 1981–1989 trybuny stadionów stawały się miejscem, gdzie Polacy manifestowali niechęć do socjalistycznego reżimu oraz poparcie dla rosnącej w siłę, aczkolwiek prześladowanej „Solidarności”. Ekscesy chuligańskie, które miały miejsce na stadionach i poza nimi, traktowane były jako przejaw słusznej walki i oporu wobec komunistycznych władz PRL i ZSRR⁷. Po zmianie ustrojowej w Polsce zapotrzebowanie opozycji na bezpośrednie wsparcie w walce o władzę zmalało, a w konsekwencji zanikło, lecz w kibicach piłkarskich pozostał duch buntu, walki i niezgody. Starego wroga zastąpiono nowym, a agresja i niechęć wobec Policji nie ustępuje w niczym tej, jaka przed laty skierowana była przeciwko Milicji Obywatelskiej.

Z uwagi na kult siły i agresji, któremu pseudokibice hołdują, a także biorąc pod uwagę ilość i intensywność ekscesów chuligańskich, w których biorą udział, obecnie są oni uważani za jedną z najgroźniejszych subkultur młodzieżowych⁸. Swoisty „kodeks”⁹, który ma obowiązywać szalikowców niezależnie od sytuacji czy antagonizmów jasno określa wzór postawy kibica, akcentując bezwzględny zakaz współpracy z Policją.

Z uwagi na fakt, że dotarcie do grup pseudokibiców jest znacznie utrudnione, a także ich hermetyczność i wręcz programową niechęć do Policji, należy rozważyć różnego rodzaju metody rozpoznania tego środowiska dla celów zapobiegania chuligaństwu stadionowemu.

⁵ *Subkultury młodzieżowe*, http://www.sosw.uznam.net.pl/dokumenty/EwaH/subkultury_mlodzielowe.pdf (dostęp: 20.07.2011).

⁶ K. Borchalski, *Zjawisko faszystwu i rasizmu wśród kibiców piłkarskich na tle art. 256 i 257 kk*, [w:] *Przestępczość stadionowa, etiologia fenomenologia przeciwdziałanie zjawisku*, red. W. Pływaczewski, J. Kudrelek, Szczytno 2010.

⁷ Zob. szerzej: FcA (pseud.), *Unii Tarnów walka z komuną*, „To My Kibice” 2010, nr 1; S. Frostdick, P. March, *Football Hooliganism*, London–New York 2005.

⁸ P. Chlebowicz, *op. cit.*, s. 49–52.

⁹ Zob. P. Mikosza, *Charakterystyka działań wybranych nieformalnych grup kibiców*, [w:] *Przestępczość stadionowa, etiologia fenomenologia przeciwdziałanie zjawisku*, *op. cit.*, s. 300.

1.3. Chuligaństwo i przestępczość stadionowa zorganizowanych grup pseudokibiców

Przed poddaniem analizie pewnego wycinka współczesnej rzeczywistości piłkarskiej w kontekście badania przejawów negatywnych zjawisk jej towarzyszących istotne jest wyodrębnienie głównych problemów oraz scharakteryzowanie osób oraz grup odpowiedzialnych za ten stan rzeczy. „Przeciętny” odbiorca mediów rozróżnia wśród fanów piłki nożnej „kibiców” – czyli pasjonatów, którzy interesują się futbolem i cywilizowanym dopingowaniem swojej drużynie, unikając przy tym jakichkolwiek agresywnych i szkodliwych zachowań oraz „pseudokibiców”, czyli kibiców zachowujących się niewłaściwie, wszczynających burdy stadionowe. Taki podział wydaje się jednak zbyt uproszczony i nie oddaje istoty sprawy. Negatywne zachowania poszczególnych pseudokibiców nie wynikają najczęściej jedynie z ich „chuligańskiego” usposobienia, lecz z celów i przyjętych wartości grupy podkulturowej, do której należą, oraz miejsca w jej hierarchii. Na podstawie dostępnych źródeł jesteśmy w stanie wyodrębnić główne kryteria podziału polskich kibiców piłkarskich:

- 1) sympatycy – najliczniejsza grupa kibiców funkcjonujących gdzieś na obrzeżach „kibicostwa”. Sympatycy interesują się danym klubem, sympatyzują z kibicami danej drużyny, jednakże stosunkowo rzadko biorą udział w bezpośrednim dopingowaniu na stadionie lub w trakcie meczów wyjazdowych,
- 2) tzw. „zwykli kibice”, nazywani też często zamiennie „piknikowcami” lub „zgrędami”. Mianem tym określa się największą rzeszę kibiców piłkarskich obecnych na polskich stadionach. Ich liczba uzależniona jest od przewidywanej jakości meczu i aktualnych sukcesów drużyny, której dopingują. Nie czują się silnie związani ze swoim klubem, a kibicowanie traktują jak hobby, przyjemne wypełnienie wolnego czasu,
- 3) szalikowcy – kibice, którzy czują się związani emocjonalnie ze swoim klubem. Organizują doping, biorą udział w wyjazdach na mecze swojej drużyny, interesują się zarówno piłką nożną, jak i ukochanym klubem. Używają barw klubowych, szalików itp. akcesoriów, jednakże nie są zainteresowani walką,
- 4) ultrasi – najbardziej fanatyczni miłośnicy swojego klubu. Zajmują się głównie dopingiem, akcesoriami i oprawą widowiska piłkarskiego. Nie rezygnują z walki, traktując ją jako jeden z elementów kibicowskiego rzemiosła, niezbędnego w warunkach obrony osobistej lub klubowych barw. Towarzyszą i wspierają swoją drużynę zarówno podczas meczów na własnym boisku, jak w trakcie przedsięwzięć wyjazdowych,
- 5) chuligani – dla tej kategorii kibiców priorytetem jest udział w bójkach z przedstawicielami antagonistycznych ugrupowań i z policją. Zainteresowani są głównie tego rodzaju zmaganiem, traktując rywalizację sportową na boisku za rzecz drugorzędną. W swojej aktywności nie ograniczają się do terenu stadionu sportowego, szukają bowiem najdogodniejszego miejsca konfrontacji. W ostatnim czasie z uwagi na coraz sprawniejszą realizację zabezpieczenia spotkań piłkarskich ten rodzaj aktywności przenosi się poza stadiony,
- 6) frajerzy – tą nazwą określani są wszelkiego rodzaju kibice, którzy nie stosują się do zasad przyjętych w kibolskim środowisku, w tym do aktów wandalizmu, kradzieży, niehonorowych zachowań wobec innych kibiców itp.

Przedstawiona terminologia jest jedynie przykładowa, może jednak pomóc w identyfikacji kibica i określenia jego udziału w danej strukturze. Zjawisko chuligaństwa piłkarskiego wiąże się z manifestacją określonych postaw i działań. Chuligan musi zaistnieć w kibolskim świecie. Im głośniej o wyczynach określonej grupy pseudokibiców, tym lepiej. Ekscesy muszą być na tyle znaczące, by media chciały się nimi zajmować. O mniej znaczących wyczynach sami zainteresowani piszą w dostępnych im środkach przekazu, najczęściej na forach internetowych, blogach czy na łamach wewnętrznych pism, tzw. „zinów”. Tak więc działalność chuligańska pseudokibiców jest widoczna i z założenia jawna. Chcąc jednakże uniknąć odpowiedzialności za swoje zachowanie, sprawcy ekscesów starają się chronić swoją tożsamość przed organami ścigania. Używają pseudonimów, filtrują informacje przekazywane do publicznej wiadomości, a w trakcie dokonywania aktów chuligaństwa zakrywają twarze chustami czy szalikami. Jednym słowem, celem propagowania i rozwoju chuligaństwa piłkarskiego jest możliwie najszerszy rozgłos przy maksymalnie utajnionej tożsamości sprawców. Mając na względzie zapobieganie występowaniu ekscesów chuligańskich, a także likwidację ich skutków, z punktu widzenia służb odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego istotnym jest rozpoznanie osobowe danej grupy, jej wewnętrznej struktury, relacji z innymi podobnymi grupami, ujawnienie zamierzeń i przewidywanie działań. Warto zauważyć, że w strukturach pseudokibiców dostęp do określonych, wewnętrznych informacji jest zhierarchizowany. Członkowie uznani przez grupę za wiarygodnych, lojalnych (którą to opinię uzyskują często po wielu działaniach weryfikujących i sprawdzających) mają dostęp do cennych informacji z punktu widzenia organów ścigania. Im niżej w hierarchii, tym informacje są bardziej dostępne, lecz najczęściej mniej istotne. Istotą dotychczasowych rozważań jest uznanie faktu, że opisywany rodzaj aktywności kibiców piłkarskich nosi znamiona jawności, wskazując w bezpośredni lub pośredni sposób na źródła informacji na temat chuligaństwa stadionowego.

Pierwotnie z przestępczością stadionową kojarzono wszelkie ekscesy, które miały miejsce w obrębie obiektu sportowego. Z czasem wiedza w zakresie rozpoznania aktywności pseudokibiców wzrastała, a zdarzenia zaistniałe poza stadionem, nieraz w odległych od niego miejscach, zaczęto kojarzyć z poszerzeniem zabronionej prawem działalności grup fanów piłkarskich. Przykładem tego rodzaju aktywności jest organizowanie tzw. „ustawek”, czyli zbiorowych bójek pomiędzy przedstawicielami antagonistycznych grup kibiców, które to zachowanie narusza zazwyczaj normy prawne ujęte w art. 159 i 160 kodeksu karnego. Coraz częściej zorganizowane na wzór gangu bojówki kibicowskie przekształcają się w struktury przestępcze kooperujące z innymi gangami, nierzadko wywodzącymi się również ze środowisk kibicowskich. Grupy pseudokibiców stały się środowiskiem podatnym na wpływy zorganizowanej przestępczości. Bojówki kibicowskie to grupy, które cechuje hermetyczność i podatność na wpływy przestępcze. Hierarchiczna struktura zapewnia sprawne kierowanie i karność. Udział w działaniach przestępczych oraz stała potrzeba stymulacji emocji czynią z bojówkarzy bezpiecznych klientów na broń, narkotyki, środki pobudzające czy różnego rodzaju przedmioty pochodzące z przestępstwa¹⁰.

¹⁰ Zob. szerzej: W. Pływaczewski, *Zorganizowane formy przestępstwa na tle tzw. przestępczości stadionowej*, [w:] *Przestępczość stadionowa, etiologia fenomenologia przeciwdziałanie zjawisku*, op. cit.

2. Znaczenie informacji dla przeciwdziałania chuligaństwu piłkarskiemu i przestępczości stadionowej

Zapoznając się choćby pobieżnie z charakterystyką pseudokibiców, możemy dojść do wniosku, że bardzo istotną rolę dla skuteczności działań policji odgrywa możliwie szeroka, wiarygodna i aktualna informacja dotycząca środowiska pseudokibiców, ich struktur, działalności oraz zamierzeń. Informacje mogą pochodzić z różnego rodzaju źródeł. W świetle kryminalistyki źródłami informacji są osoby, rzeczy, miejsca, zjawiska i zdarzenia, dokumenty, zwłoki – przy czym najczęstszym źródłem informacji są osoby¹¹. Pierwotnie decydenci uzyskiwali informacje jedynie poprzez przekaz ustny. Istotnym jest, aby pozyskać informację wartościową z punktu widzenia organów ścigania, której źródłem może być zarówno osoba powołana specjalnie do wykonywania tego rodzaju zadań, czy też jakakolwiek osoba posiadająca pożądaną wiedzę. Mogą to być informacje przekazane ustnie lub zapisane na różnego rodzaju nośnikach. Co prawda czasami w literaturze przedmiotu spotykamy się z podziałem informacji na osobowe (czyli pochodzące od ludzi) oraz bezosobowe (czyli np. dokumenty papierowe, elektroniczne bazy danych, stan materii itp.)¹². Określenie stanu materii w kategorii bezosobowości wydaje się w pełni właściwe, natomiast w przypadku myśli ludzkiej, zapisanej na różnego rodzaju nośnikach, wspomniany podział jest mniej czytelny. Po prostu utrwalona informacja zawierająca myśl ludzką pochodzi bezpośrednio lub pośrednio od osobowego źródła i powinniśmy mieć świadomość, że przy ocenie wiarygodności źródła informacji w konsekwencji oceniamy wiarygodność informacji pochodzącej od źródeł osobowych. Konkludując, informacje pochodzące od osobowych źródeł informacji dostępne są głównie poprzez :

- bezpośredni przekaz pochodzący od osobowych źródeł informacji,
- wyszukiwanie i analizę informacji w źródłach otwartych, takich jak zapisy publiczne, prasa, radio, telewizja, badania akademickie oraz inne ogólnodostępne materiały,
- policyjne i pozapolicyjne bazy danych, w których informacje uzyskane m.in. od osób ujętych w pkt 1 są gromadzone,
- inne źródła informacji.

W tym kontekście uzyskane informacje możemy również sklasyfikować pod kątem stopnia przetworzenia na pierwotne i wtórne¹³, jednakże tego rodzaju podział przy ocenie wiarygodności ma mniejsze znaczenie – najważniejszym kryterium jest jakość informacji, która może pochodzić z dowolnego źródła, zweryfikowanego pod kątem wiarygodności.

Posiłkując się opracowaniem¹⁴ w systemie informacyjnym policji dotyczącym zwalczania chuligaństwa i przestępczości stadionowej, możemy wyróżnić następujące za-soby informacji:

1. pochodzące ze źródeł operacyjnych, uzyskane w toku prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych (np. od poufnych osobowych źródeł informacji),

¹¹ T. Hanusek, *Kryminalistyka: poradnik detektywa*, Katowice 1993, s. 47.

¹² L. Korzeniowski, A. Peplowski, *Wywiad gospodarczy: historia i współczesność*, Kraków 2005, s. 139.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ K. Liedel, T. Serafin, *Otwarte źródła informacji w działalności wywiadowczej*, Warszawa 2011, s. 46.

2. pozyskane w efekcie różnych form kontaktu Policji ze społeczeństwem,
3. pochodzące ze źródeł otwartych, czyli ogólnie dostępnych dla każdego, bez opłaty lub po zapłaceniu określonej kwoty,
4. wygenerowane wewnątrz systemu (różnego rodzaju analizy, w tym analizy ryzyka, analizy archiwalne, raporty, strategie, plany, decyzje itp.),
5. Pochodzące od partnerów (przedstawiciele zarządu klubów sportowych, samorządów terytorialnych, innych służb w zakresie posiadanych informacji, itp.)¹⁵.

Czynności organów ścigania w zakresie pozyskiwania informacji są ujęte w przepisach dotyczących określonej współpracy pomiędzy instytucjami a realizowane w ramach pomocy prawnej. Jakość informacji zależy od zasobów informacyjnych partnera, a często także od jego zaangażowania lub dobrej woli. Podobnie wartość przetworzonych informacji zależy w dużej mierze od ich ilości i jakości. Z uwagi na specyfikę rozpracowywanej grupy kryminogennej, pozyskanie osobowego źródła informacji wśród pseudokibiców jest zadaniem niezwykle trudnym i ryzykownym. Przy powodzeniu tego typu działań operacyjnych mamy dostęp do źródłowych, bardzo cennych informacji, jednakże nie zawsze tego typu dotarcie jest możliwe lub skuteczne. Alternatywą dla powyższych działań jest możliwość pozyskiwania informacji z tzw. źródeł otwartych. Zaletami tej metody są: dostęp do szerokiej informacji za sprawą wszechobecności mediów i innych otwartych źródeł, niewielkie ryzyko prowadzenia tego rodzaju aktywności oraz stosunkowo niskie koszty. Metoda stosowna jest głównie w obszarach, w których występuje potrzeba zdobycia informacji lub ich pogłębienia, realizowana najczęściej w formie działalności wywiadowczej. Oprócz ściśle utajnionych form pracy operacyjno-rozpoznawczej występuje możliwość stosowania form i metod tzw. „białego wywiadu”, który oparty jest na analizie informacji ze źródeł jawnych, ogólnodostępnych. Zdaniem K. Liedla i T. Serafina praca z otwartymi źródłami powinna być domeną wszystkich instytucji administracji publicznej, a w szczególności tych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo¹⁶. Autorzy ci, badając możliwości zastosowania wywiadu jawno źródłowego, skupili się głównie nad możliwościami wsparcia wywiadu celem zapobiegania zagrożeniom terrorystycznym¹⁷. Podają oni przykłady otwartych źródeł informacji, a mianowicie: pierwotne i wtórne źródła informacji, prasa, radio i telewizja, internet, geoinformacja, system ekspercki w procesie decyzyjnym¹⁸. Z kolei K. Turaliński¹⁹ jako źródła informacji w sferze wywiadowczej podaje powszechnie dostępne rejestry państwowe, np. Krajowy Rejestr Sądowy (KRS), Ewidencja Działalności Gospodarczej (EWG), Księgi Wieczyste, Sądowe Rejestry dłużników niewypłacalnych i zastawów oraz powszechnie dostępne prywatne źródła informacji, np. spisy abonentów telefonicznych, spisy teled adresowe, jawne materiały reklamowe, ulotki itp. Korzystanie z informacji wywiadowczej ze sfery działalności gospodarczej może być przydatne przede wszystkim w zakresie zwalczania zorganizowanej przestępczości stadionowej.

¹⁵ Por. T. Hanausek, *Kryminalistyka: zarys wykładu*, Zakamycze 2005, s. 84.

¹⁶ *Ibidem*, s. 55.

¹⁷ *Ibidem*, s. 45–56.

¹⁸ Zob. szerzej: *ibidem*, s. 57–74.

¹⁹ K. Turaliński, *Wywiad gospodarczy i polityczny metodyka, taktyka i źródła pozyskiwania informacji*, Radom 2011.

3. Pozyskiwanie informacji z wybranych źródeł otwartych

3.1. Prasa oraz inne publikacje, radio i telewizja

Pomimo rozwoju innych form przekazu prasa jest nadal jednym z najistotniejszych mediów. Rozpatrując prasę jako źródło informacji na temat pseudokibiców, najczęściej korzystamy z tytułów oficjalnych, wielkonakładowych, z prasy lokalnej lub wydawnictw skierowanych głównie do kibiców piłkarskich. Mając na względzie dążenie do maksymalnej rzetelności w kwestii wiedzy na temat środowiska kibicowskiego, istotne jest bieżące śledzenie mediów pod kątem pozyskiwania informacji o pseudokibicach. Bogatym zasobem informacji na temat kibiców piłkarskich są tzw. fanziny (skrót od ang. *fan magazin*), czyli pisma tworzone przez nieprofesjonalnych miłośników danej dziedziny, w tym przypadku ruchu kibicowskiego. Fanziny wydawane są najczęściej w wersji papierowej i krążą w wewnętrznym obiegu. Z założenia miały być w miarę zamkniętym forum wymiany wiedzy i doświadczeń dotyczących działalności kibicowskiej. W praktyce, przy stosunkowo niewielkim zaangażowaniu w poszukiwaniu konkretnych pozycji (np. za pośrednictwem internetu), możemy fanziny nabyć, wymienić się nimi lub zamówić właściwy egzemplarz. Ponadto bardzo popularny miesięcznik „To My Kibice” można bez większych problemów zakupić w placówkach Empiku, praktycznie na terenie całego kraju oraz w wybranych innych punktach sprzedaży (dostępny jest również drogą wysyłkową). Informacje zawarte w fanzinach zawierają bogatą wiedzę na temat środowiska kibiców, ich poglądów, wartości, zawierają też wiadomości na temat poszczególnych grup kibicowskich, ich „zgód” (sympatii), „kos” (antagonizmów), „układów” (porozumień) itp.

Korzystanie z tradycyjnych mediów dostarcza organom ścigania niejako tła dla całościowej realizacji działań. Może również stanowić źródło wielu cennych informacji, które pogłębione przy użyciu metod operacyjno-rozpoznawczych lub przeanalizowane w połączeniu z innymi informacjami mogą stanowić cenny produkt wywiadowczy.

3.2. Internet

Przy korzystaniu z internetu wskazany jest dystans do napotykanego w sieci informacji. K. Liedel i T. Serafin wskazują, że każda strona musi zostać poddana ocenie pod kątem wiarygodności zawartych w niej informacji. Proces badania wiarygodności informacji może być zrealizowany poprzez odpowiedzi na pięć zadanych sobie pytań: kto?, co?, gdzie?, kiedy?, dlaczego?²⁰.

Coraz częściej w internecie możliwy jest dostęp (najczęściej odpłatny) do gazet, czasopism i różnego rodzaju publikacji, co sprzyja zwiększeniu zakresu i szybkości pozyskania materiału w formie elektronicznej. W tym sensie internet sprzyja rozwojowi elektronicznych baz, w tym bibliotecznych czy też księgarskich, spełniając przypisane im funkcje. Internet oferuje również usługi przeszukiwania sieci w formie wyspecjalizowanego oprogramowania²¹, które jest przydatne w odszukiwaniu potrzebnych akurat informacji. Natomiast unikatową i bardzo ważną cechą internetu jest możliwość szybkiej wymiany informacji pomiędzy użytkownikami za pomocą różnego rodzaju mediów cyfrowych. Są to m.in. blogi i mikroblogi, czyli miejsca internetowe, w których

²⁰ Zob. szerzej: K. Liedel, T. Serafin, *op. cit.*, s. 68–69.

²¹ *Ibidem*, s. 68.

użytkownicy zamieszczają swoje przemyślenia lub dzielą się wiedzą z innymi użytkownikami (np. Blogger, Twitter). Za sprawą blogów internauci nawiązują ze sobą bliższe kontakty, co sprzyja dalszej wymianie informacji. Ważną rolę pełnią również tzw. portale społecznościowe, np. Facebook, nk.pl (dawniej Nasza Klasa) itp., które skupiają grupy osób połączonych zbliżonymi zainteresowaniami lub wspólnymi przedsięwzięciami. Służą one przede wszystkim do nawiązania kontaktu i komunikacji zwrotnej. Istotnym forum wymiany informacji ze względu na przedmiot tej pracy są grupy dyskusyjne zorganizowane w postaci forum wymiany informacji i poglądów.

Z uwagi na typowo grupowy charakter działania pseudokibiców, istotną rolę ma komunikacja wewnątrz i na zewnątrz grupy. Forumowicze zdają sobie sprawę, że ich strony i rozmowy są monitorowane, a ujawnianie informacji na forum może skutkować udaremnieniem chuligańskich planów (np. organizacji ustawek, czy też niekontrolowanego grupowania się większej liczby kibiców w celach odwetowych itp.), dlatego nierzadko starają się ograniczać zakres umieszczanych w sieci informacji. Niemniej jednak w dużych społecznościach kibiców praktyka tego rodzaju jest znacznie utrudniona, a monitoring grup dyskusyjnych może być dla policji bardzo cennym źródłem informacji.

Innym instrumentem walki ze wszelkiego rodzaju patologią i przestępczością w internecie są specjalne programy monitorujące, stosowane w celu wyszukiwania słów wyrażających wrogość etniczną lub tzw. „mowę nienawiści”. Przy prowadzeniu tego typu monitoringu występuje duże prawdopodobieństwo, że autorzy haseł rasistowskich czy nazistowskich mają bliższy lub dalszy związek z subkulturą „kiboli”, a uzyskane informacje mogą wpłynąć na poszerzenie rozpoznania pseudokibiców.

3.3. Inne ogólnodostępne państwowe i prywatne źródła informacji

Niemalym wsparciem dla działań operacyjno-rozpoznawczych (oprócz wymienionych wcześniej) mogą być różnego rodzaju ogólnodostępne bazy danych, z których możemy uzyskać informacje o podmiotach gospodarczych, a mianowicie Krajowy Rejestr Sądowy zawierający m.in. wiele informacji na temat spółek prawa handlowego oraz udziałowców. Z kolei Ewidencja Działalności Gospodarczej stanowi bazę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. EWG jest całkowicie jawna i dostępna w gminach, zgodnie z właściwością miejscową firmy. Większe miasta udostępniają często powyższe dane w formie elektronicznej, na stronach internetowych. Kolejnym podmiotem tego typu jest Główny Urząd Statystyczny, który prowadzi rejestr urzędowy podmiotów gospodarki narodowej REGON, zawierający istotne dane na temat ww. podmiotów.

Powszechnie dostępne źródła informacji o osobach i firmach stanowią różnego rodzaju spisy abonentów telefonicznych, spisy teleadresowe, dane o osobach i pojazdach zamieszczone na prywatnych stronach internetowych, internetowe wyszukiwarki osób itp. Zdarza się, że pozornie mało znaczące w danym czasie informacje, w innych okolicznościach lub w połączeniu z innymi danymi, mogą stanowić cenną informację wywiadowczą. Pomimo stopniowego przemieszczania się chuligaństwa i przestępczości będącej udziałem pseudokibiców za stadionów sportowych w inne obszary aktywności przestępczej, zdaniem autora nie należy traktować tego procesu w aspekcie zamierania wspomnianego zjawiska. Bieżące monitorowanie, w tym przy wsparciu in-

formacji pochodzących ze źródeł otwartych, spełnia bardzo ważną rolę w zwalczaniu chuligaństwa i przestępczości stadionowej.

4. Wywiad i analiza kryminalna

Struktury wywiadu kryminalnego zostały utworzone w Policji w celu systematyzacji i zwiększenia skuteczności wykorzystania informacji, w szczególności tzw. „informacji kryminalnych”, które odnoszą się do danych dotyczących przedmiotu czynności operacyjno-rozpoznawczych, wszczętego lub zakończonego postępowania karnego, w tym postępowania w sprawach o przestępstwa skarbowe oraz innych postępowaniach lub czynności prowadzonych na podstawie ustaw, istotnych z punktu widzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych lub postępowania karnego. Informacje policyjne będące w sferze zainteresowania wywiadu kryminalnego związane są z potrzebą ich analizy i odnoszą się głównie do wszelkiego rodzaju danych z różnych źródeł o dowolnym stopniu wiarygodności, w tym dotyczących przede wszystkim osób. Dane te uzyskiwane są zazwyczaj w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych, a następnie podlegają ocenie pod kątem ich użyteczności w zakresie wykrywczym lub dowodowym. Komórki wywiadu kryminalnego mają głównie usługowy charakter. Tworzą i obsługują bazy danych, na podstawie których dokonywane są analizy wykorzystywane w sprawach prowadzonych przez policjantów z innych komórek. Ponadto na bazie zgromadzonych informacji dokonują analiz strategicznych dla potrzeb zapobiegania przestępczości i planowania działań, a także realizują inne czynności typowo operacyjne, związane z rozpoznaniem, werbunkiem i obsługą osobowych źródeł informacji. Bardzo istotnymi narzędziami wywiadu kryminalnego są systemy informatyczne gromadzące dane z omawianego zakresu. Systemy opierają się na własnej bazie danych, w której gromadzi się możliwie największą liczbę informacji kryminalnych użytecznych dla Policji. Policjanci realizujący zadania z zakresu analizy kryminalnej mają ponadto dostęp do innych policyjnych i pozapolicyjnych baz danych oraz korzystają z otwartych źródeł informacji²².

Chociaż analiza kryminalna w polskiej Policji jest stosowana od niedawna, to stała się już trwałym elementem w szeroko rozumianym procesie wykrywczym. Jeżeli jednak chcemy rozpatrywać analizę kryminalną jako zaplanowany, systematyczny proces wywiadowczy, to musimy odnieść się do pojęcia cyklu wywiadowczego. Cechą charakterystyczną cyklu wywiadowczego jest możliwość korzystania z doświadczeń i informacji zebranych uprzednio, co wznosi cykl na coraz wyższy poziom wiedzy i działania. Jak wykazały dotychczasowe badania, poszczególne osoby czy też grupy związane ze środowiskiem pseudokibiców mają liczne powiązania z przestępczością pospolitą lub zorganizowaną, a kontakty wewnątrz grupy i inne relacje przestępcze charakteryzują się skomplikowaną strukturą. Często też zasięg ich działania jest ogólnopolski lub międzynarodowy. Powyższe przesłanki w sposób wyraźny uzasadniają korzystanie z analizy kryminalnej w systemie zwalczania chuligaństwa i przestępczości stadionowej. Jak zostało wcześniej wspomniane, analiza kryminalna daje możliwości pozyskiwania

²² M. Bronicki, *Wywiad kryminalny w systemie komunikacji wewnętrznej Policji*, [w:] *Znaczenie komunikacji i czynnika ludzkiego w funkcjonowaniu Policji. Wybrane aspekty*, red. M. Trojak, Poznań 2007.

i przetwarzania informacji również ze źródeł otwartych. Co prawda, brak jest w praktyce służb policyjnych usystematyzowanych metod wywiadu opartego wyłącznie na informacjach pozyskanych ze źródeł otwartych, nie jest jednak najważniejszą sprawą stworzenie w ramach Policji oddzielnej struktury wywiadowczej. Bardzo ważne jest natomiast zrozumienie, że wiele istotnych informacji na temat środowiska pseudokibiców jest potencjalnie dostępnych w różnego rodzaju źródłach otwartych. Informacje te mogą np. pogłębić posiadaną już wiedzę lub stanowić przyczynek do objęcia danych obszarów określonym operacyjnym zainteresowania Policji czy wreszcie wspomóc proces wykrywczy. Należy przy tym zaznaczyć, że bez zasilania policyjnych baz danych wartościowymi informacjami byłyby one po prostu bezużyteczne, a kryterium źródła informacji nie powinno determinować o uznaniu jej wiarygodności. Odpowiednio zweryfikowane oraz ocenione informacje pozyskane za sprawą wywiadu jawno źródłowego, a następnie wprowadzone do systemu informacyjnego organów ścigania mogą wydatnie dopomóc w zwalczaniu chuligaństwa futbolowego lub szeroko pojętej przestępczości stadionowej. W strukturach Policji brak jest aktualnie wyodrębnionej dziedziny białego wywiadu, a proces analityczny przeprowadzany jest na podstawie informacji pozyskanych z różnorodnych źródeł. Obecnie prowadzone są badania naukowe w tym obszarze, a w literaturze możemy znaleźć przykłady konstrukcji systemu wywiadu jawno źródłowego wraz z projektami wparcia przez instrumentarium informatyczne²³. Jak dotychczas, brak informacji o wdrażaniu tego rodzaju inicjatyw w służbach policyjnych, ale nawet w obecnych systemach przetwarzania informacji jest miejsce dla tych, pochodzących ze źródeł otwartych.

Podsumowanie

Główną intencją autora było ukazanie złożoności zjawiska chuligaństwa i przestępczości stadionowej oraz metod jej zapobiegania oraz zwalczania. Uzmysłowienie możliwości, jakie w dzisiejszej dobie społeczeństwa informacyjnego daje korzystanie z otwartych źródeł informacji, może okazać się korzystne dla wsparcia realizacji ustawowych zadań Policji. Przemyślana, systematyczna aktywność w obszarze otwartych źródeł informacji, w ramach wywiadu jawno źródłowego, warta jest zauważenia i systematycznego wdrażania, do czego autor starał się zachęcić.

²³ Zob. szerzej: G. Dobrowolski, W. Filipkowski, M. Kisiel-Dorohiniński, W. Rakoczy, [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna*, red. L. Paprzycki, Z. Rau, Warszawa 2009, s. 275–301.